

NÁRCISZ ÉS PSYCHÉ

BESZÉLGETÉS WEÖRES SÁNDORRAL EGY KÉSZULŐ FILM ALKALMÁBÓL

II.

BÓDY GÁBOR: Károlyi Amy elmondta, hogy a történet Ungvárnémeti Tóth-tal kezdődött. Ő róla akart eredetileg regényt írni, s eközben alkottad meg Psyché alakját. Psyché végülis túlnőtt rajta, és Ungvárnémeti Tóth mintegy pandan-figurájaként kíséri csak az ő mozgását.

WEÖRES SÁNDOR: Igen, Psyché lett a címszereplő, s a könyv címlapján is ő van. Ő a csaknem állandóan jelenlevő, míg Tóth László csak fel-felbukkan.

B.: Van egy versed — nem egy ebben a szellemenben — a „Dramatis personae”, amelyik nagyon illik erre

Baudouin: Dél

a kettősségre. „Míg végzetten vívó férfi-erő vagy: / a teremtés sétáló palotád. / Míg verőfényt s vihart hordozva nő vagy: / a mindenség hullámzó nászruhád.” Vagy „A két nem”: „A nő: tetőtől talpig élet. / A férfi: nagyképű kísértet. / A nőé: mind, mely élő és halott, / úgy, amint

kéz-kézzel megfoghatod; / a férfié: minderről egy csomó / kétes bölcsesség, nagy könyv, zagyva szó.”

De jó pár idézetet lehetne még felhozni és valahogyan mindig a nő oldalára húz a mérleg. Talán nem véletlen, hogy a Psychében is arra billen. Boldogabbnak és teljesebbnek érzed a női életet a férfiénál?

W.: Földi síkon igen. Viszont elég sok transzcendens elem van az írásaiban, és a transzcendens régióban mégis a férfi az otthonosabb.

B.: A férfi, aki narcisztikus.

W.: Nem narcisztikus mivoltában, hanem a férfi éli meg talán teljesebben a földöntúli életből kimutató, az életen kívüli elemeket. A nő mindig az életnek a foglya. A mindenség az ő hullámzó nászruhája, vagy díszruhája, a férfi az, aki ha elhagyja az életet, akkor is az marad, aki.

B.: A Nárcisz-mítosz, amióta a „narcizmus” mint közhely bevonult a szótárunkba, degradálódott valami nevelés és kisszerű magatartás metaforájába. Holott a mitológiában tragikus értékkel jelent meg, és tragédia hőse Ungvárnémeti Tóth Nárcisza is. Neked ezzel kapcsolatban mi a véleményed?

W.: Nárcisz nem egészen férfi, illetve az a férfi, aki az önmagában levő nő-pólusba szeret bele. Aki a nőt nem az életben jövő-menő lényekben találja meg, hanem önmagában, és ezáltal van kudarcra ítélve.

B.: A narcizmusnak, és az előbb említett metafizikai hajlamnak látod-e valamilyen kapcsolatát?

W.: Nárcisz teljesen antimetafizikus, mert önmagába, az önmagában levő női pólusba fordul, és elveszti ezen a ponton a világot is, a másvilágot is. Nárcisz önmagába zárul, és ezzel a férfi nagy lehetőségeit akár az életben, akár az élet fölött kizárja magából.

B.: Tóth László pályáján belül megvolt mind a két elem. Megvolt a narcisztikus mozzanat, ahogyan az a Nárcisz-tragédiában kifejeződött, másrészt nyilvánvalóan egy metafizikai hajlam is, amely nemcsak a költészetéből, hanem a tudomány és a filozófia iránti vonzalmából is kitetszik.

W.: Igen, az érdeklődése a tudomány és a művészet felé viszi, vi-

szont annyira narcisztikus lény, hogy ezzel kudarcra ítéli önmagát. Amint-hogy Tóth Lászlóval tényleg az irodalomtörténetben és a történelemben ez történf. Tele volt nagy tervekkel, nagy szándékokkal és fiatalkori halállal. Nem tudta önmagát igazán kibontani. 32 év jutott neki, mint József Attilának, Petőfinek csak 26, Shelleynek, Keatsnek 28 év jutott, és mégis egy Petőfi, egy Shelley, egy

Boucher festménye nyomán: Gáláns pásztorjelenet

József Attila meg tudta alkotni az igazit. Mintha előre tudták volna, hogy az ő életük rövid lesz, azon a rövid életen belül ki tudták fejezni magukat. Tóth László csupa szétágazó terv volt. És a 32 év, ami neki jutott, ezekhez a tervekhez kevésnek bizonyult. Csak a kezdeteket, a csonkokat, a törmeléseket látjuk, de magát a Shelley-i értelemben vett nagy művet Tóth Lászlónál nem találjuk.

B.: Mi magyarázza mégis a vonzalmadat és szeretetedet iránta?

W.: Talán éppen ez az esettség, ez a félbetörtség. Nem egy diadalmas alkotó... Tóth csupa kapkodás, tervezés, és a terveknek hátatfordítás. Éppen ez ragadott meg benne, ahogyan önmagát kudarcra ítéli.

B.: Ahogy Károlyi Amy mondta, „úgy látszik a beépített óra az nem jól járt, kését”. Lehet, hogy van ilyen belső órája, belső eseménykapacitása mindenkinek, s egy ember végül is 1000 év alatt ugyanannyit élne meg, amennyit 50 év alatt leél, csak más ritmusban.

W.: Valószínű, hogy Petőfi 26 éve ugyanolyan hosszú, mint mondjuk Czóbel Minkának 90 esztendeje.

B.: Czóbel Minka?

W.: Czóbel Minka. Ez egy későbbi magyar költőnő, aki született 1855-ben és meghalt 1947-ben, rendkívül hosszú élete volt. Annak ellenére csak úgy az élete középső időszakában, 30 és 50 éves kor között tudott alkotó, teremtő lenni. Előtte kislány volt, utána falusi gazdaasszony lett, hiába jutott neki ilyen sok esztendő, attól nem tudott többet produkálni.

Gilray karikatúrája

B.: Végeredményben tehát az emberi idő az bennünk van.

W.: Igen. És van aki ezt fel tudja használni, és van aki nem.

B.: Nem egy versedre jellemző az idő és az élet álomszerű átélése: „csodálatos álom / himbál a világon”; ennek következménye talán az a beleélési, azonosulási készség is amivel műveid meglepik az olvasót. Most, hadd kérdezzek tovább egy idézettel, „Az élet végén” című versből: „A látványok mint álomban forogtak / semmit se... tettem, csak történt velem / benső szemem nyílt a külső helyett / végtére fölriadnék és szaladnék / szürcsölni elmulasztott kéjeiket” — Felteszem Neked a saját kérdésem: megtennéd-e, hogy belevetnéd magad egy olyan forgatagba, amelyben az általad teremtett figurák élnek, mint például Psyché?

W.: Volt idő, amikor ilyen forgatagban éltem, főleg a pécsi egyetemista éveim. Úgy hogy azok az események, amik a „Psyché-ben” vannak, ha nem is pont ugyanúgy, de megtörténtek velem.

B.: Tehát ezeket nemcsak a benső szemed látta?

W.: Nem. Az viszont nyilvánvaló, hogy az életnek, mint női életnek megélése egy férfi részéről, csak képzeletbeli lehet. Szóval a dolog elég bonyolult, mert az események megtörténtek, csak a másik póluson éltem át, nem lévén nő. Ez ami az életben gyakorlatilag realizálhatatlan, s ami csak írásban, vagy álomban történhet meg: egy férfi részéről a női élet megélése.

B.: Ezzel kapcsolatban menthetetlenül az ember eszébe jut egy világirodalmi példa, Virginia Wolf, aki az „Orlando”-ban a női lét expozíciójaként megpróbálta fiúként elképzelni és átélni magát.

W.: Igen.

B.: Nem szereted nagyon azt a könyvet, mintha a múltkor így nyilatkoztál volna.

W.: Nem is olvastam, úgy hogy az még hátralevő dolog, el kellene olvasni. Van a magyar irodalomnak egy nagyon érdekes alakja, a múlt

század végéről, Vay Sándor gróf, aki született Vay Sarolta, és fiúnak nevelték. És csak körülbelül 20 éves koráig viselte a Vay Sarolta nevet, nőknek udvarolt, férfiakkal vadászni járt. A szerelmi kapcsolataiban ő volt a férfi és a nő volt a nő. A férfiak egyáltalán nem érdekelték. Ő Vay Sándor, és volt, hogy a vele utazó nőt úgy mutatta be, mint feleségét. Nagyon érdekes élet volt, az ő életéből is lehetne filmet csinálni, ahogyan egy Vay Saroltából Vay Sándor lett, a férfiaság minden tartozékával.

B.: Úgy tűnik, azok közé tartozol, akik a szerelmet talán a legfontosabb dolognak tartják az életben.

W.: A szerelmet?

B.: Igen.

W.: Hát nem mondhatnám, hogy azt tartom a legfontosabbnak. Legfontosabb, hogy az ember törődjön azokkal a dolgokkal, amik az életet megelőzték, és az élete után jönnek. Tekintve, hogy az emberélet 60—70—80 év, nagyon ritka, kivételes esetben 100 év és azt körülveszik azok az évmilliók, amikre az ember fizikai élete nem terjed ki, ezt érzem a legfontosabbnak. Azokkal az évmilliókkal törődni, amikor nem vagyunk.

Ha valaki akár hittel, akár hit nélkül elkezd törődni az élet-egészséggel, akkor mindent át kell, hogy értekeljen. És egy olyan költészetben, mint az enyém, nem is lehet eligazodni annak a tudása nélkül, hogy a fizikai, az érzelmi és az értelmi síkok fölött ott van még az intuitív sík, és afölött ott van az időtlen.

B.: És az idő és a szerelem között van-e valami kapcsolat?

W.: Hát a szerelem időben keletkezik és időben játszódik le, megszűnik és folytatódik.

B.: Banálisán szólva, a szerelemről is szokták mondani, hogy halhatatlan, hogy időtlen. Egy másféle síkon pedig tényleg úgy tűnik, mintha a szerelem az idő kijátszása lenne. Tehát az egyetlen olyan emberi viszonyulás, a modern embernek egyetlen olyan gesztusa, amely nem veszi fi-

Borel rézmetszete

gyelembe az idő dimenzióját, azon valahogy keresztülörni igyekszik.

W.: Hát igen, csakhogy a XX. századi szerelem többnyire inkább kalandokból áll. Nincs stabilitása.

B.: Nem zárja ki, sőt még talán igazolhatja is. Amit kalandnak nevezünk, annak a mélyén ugyanaz a vágy működik és dolgozik. És a stabilitás ebből a nézetből, „sub specie aeternitatis” amúgyis egy kissé komikus dolog. Ez a valami, ha csak nem elégedünk meg a dolog biológiai magyarázatával, egy lázadás is az idő ellen, és egy odaadás is, sőt egy megnyugvás benne, mint felsőbb törvényben. S mindegy, hogy ez egy tárgyra sugárzik, vagy állandóan keresi a maga tárgyát. Egyáltalán nem az idő dimenziójában helyezkedik el maga az érzés sem, és az ezzel kapcsolatos emberi cselekedetek sem. Ezért is oly ritkán racionálisak. Mindenképpen valamilyen keresztirányú, vagy mélybeható mozgás az általános emberi történet linearitásához képest.

W.: Nézd, a Psychében a szerelem egyáltalán nem tud megvalósulni, Psychének rengeteg kalandja van, szerelme csak egy van, Tóth Laci, és pont Tóth Lacival tulajdonképpen semmi igazi kapcsolata nincs. Szóval a szerelem az, ami Psyché életében nem valósul meg, és felváltódik aprópénzre, egy csomó kalandra. Meg a kalandok elől való menekülésre a házasságába, ami szintén nem szerelem.

BÓDY GÁBOR